

PAPER DETAILS

TITLE: TCG Çandarlı Sismik Arastırma Gemisinin 1974 Ege Karasuları ve Kıta Sahaneliği Krizindeki Etkinliğı

AUTHORS: Nafiz Maden,Coskun Topal,Hasan Bora Usluer

PAGES: 38-54

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3033300>

TCG ÇANDARLI SİSMİK ARAŞTIRMA GEMİSİNİN 1974 EGE KARASULARI VE KİTA SAHANLIĞI KRİZİNDEKİ ETKİNLİĞİ

TCG ÇANDARLI SEISMIC RESEARCH VESSEL'S EFFICIENCY AEGEAN SEA
TERRITORIAL WATERS AND CONTINENTAL SHELF CRISIS IN 1974

Nafiz MADEN*
Coşkun TOPAL**
Hasan Bora USLUER***

Öz

Mavi vatan doktrininin tartışıldığı şu günlerde Ege Denizi Karasuları ve Kıta Sahanlığı konusu daha da önem kazanmıştır. 1970'li yıllarda tırmanan Yunanistan ile Türkiye arasındaki Ege Denizi karasuları ve kıta sahanlığı meselesi hala çözülebilmemiş değildir. 1936 yılında karasularını 3 milden 6 mile tek taraflı olarak çıkarmış olan Yunanistan'a karşı Türkiye hiçbir tepki vermemiştir. Türkiye'nin karasularını 1964 yılında 6 mile çıkarmasına ise Yunanistan tepkisiz kalmamış Ege Denizi'ndeki adaları silahlandırmaya başlamıştır. Türkiye'nin de Yunanistan'ın Ege Denizi'ndeki adaları silahlandırmasına tepkisi büyük olmuştur. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtının gerçekleştirilmesinden sonra Yunanistan karasularını 6 milden 12 mile çıkaracağını açıklayarak Ege Denizinde karasuları krizine sebep olmuştur. Türkiye, adaların silahlanmasına karşı ülke güvenliğini temin etmek için NATO ile ilişkisi olmayan bağımsız Ege Ordusunu kurmuştur. Ayrıca, Ege Denizi'nde 12 milin Yunanistan tarafından hayata geçirilmesi halinde bunu savaş nedeni (Causa Belli) sayacağını açık bir şekilde ifade etmiştir. Karasuları sorunu, iki ülkenin hava sahasında da sorun yaşanmasına sebep olmuş ve 1974 yılı itibarıyla Ege Denizi üzerinde uçuşlar yasaklanmıştır. Ege Denizi üzerinde uçuşlara uygulanan bu yasak ancak 1980 tarihinde son bulmuştur. İki ülke arasında eskiye dayanan Ege Denizi ve Kıbrıs krizi halen tamamıyla çözülememiş bir sorun olarak beklemektedir.

Anahtar Kelimeler: Karasuları, Kıta Sahanlığı, Ege Denizi, Türkiye, Yunanistan, TCG Çandarlı

Abstract

When the Blue Homeland doctrine is being discussed, the importance of territorial waters and continental shelf issues have been significantly increased in the Aegean Sea. The Aegean territorial waters and continental shelf issues between Greece and Türkiye have still not been resolved since the 1970s. Türkiye did not react against Greece, which unilaterally extended its territorial waters from 3 miles to 6 miles in 1936. However, Greece did not remain unresponsive to Turkey's extension of its territorial waters to 6 miles in 1964 and started to

Makale Gönderim Tarihi: 29.03.2023

Makale Kabul Tarihi: 12.10.2023

* Gümüşhane Üniversitesi, Jeofizik Mühendisliği Bölümü, Gümüşhane, Türkiye, nmaden@gumushane.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-5201-850X

** Karadeniz Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Trabzon, Türkiye, coskuntopal@ktu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3627-6805

*** Galatasaray Üniversitesi, Denizcilik Meslek Yüksek Okulu, İstanbul, Türkiye, hbusluer@gsu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-8988-9288

arm the Aegean islands. Turkey's reaction to Greece's arming of the Aegean islands was great. After the 1974 Cyprus Peace Operation, Greece announced that it would increase its territorial waters from 6 miles to 12 miles in the Aegean sea. Türkiye established the independent Aegean Army, which is not affiliated with NATO, to ensure the security of the country against the armament of the islands. In addition, Türkiye clearly stated that if Greece in the Aegean sea implemented the 12 miles, it would amount to a casus belli. The territorial waters problem also caused airspace problems between the two countries. Flights over the Aegean sea were prohibited from 1974 to 1980. The Aegean sea and Cyprus crisis, which dates to the past between two countries, remains an unresolved problem.

Keywords: Territorial waters, continental shelf, Aegean Sea, Türkiye, Greece, TCG Çandarlı

GİRİŞ

Ege Denizi, yarı kapalı bir deniz özelliğinde olup Türkiye ve Yunanistan ile çevrili olmakla birlikte uluslararası bir su yoludur. Bu nedenle Ege Denizinde yaşanan tüm krizler öncelikle bu iki ülke arasında gerçekleşmekle birlikte genelde uluslararası bir boyut kazanmaktadır. Esasında Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan sorunlar tarihsel sebeplere dayanmaktadır. Yaklaşık 400 yıl Osmanlı egemenliğinde huzur içinde yaşayan Yunanistan Mora Yarımadası'nda bağımsızlığını ilan etmiştir. Ancak, geçen yüzyıllar içinde Türkiye ile Yunanistan'ın hem kara hem de adalarda yaşayan halkların sosyokültürel yapısı oldukça karmaşık bir sosyal yapı oluşturmuştur.

Gelişen teknoloji ile deniz altındaki doğal kaynakların işletilmesi gündeme gelince hukuk alanında da bu alanların kime ait olacağı sorunu önem kazanmıştır. Böylece deniz hukukuna kıta sahanlığı kavramı girmiştir. Konunun evrenselleşmesi bir Amerikan girişimi sonucunda olmuştur. 28 Ekim 1945 yılında Amerika başkanı Truman'ın yayınladığı tebliğ ile kıta sahanlığı tüm dünyanın üzerine konduğu ve fikir beyan ettiği bir konu haline gelmiştir. Oysa kıta sahanlığı kavramı çok önceleri 9 Kasım 1910 tarihinde Portekiz tarafından yayımlanan kararnamede dile getirilmiştir. O yıllarda çok fazla dikkate alınmayan bu kavramın gelişmesinde İngiliz sömürgesi olan Tirinidad ile Venezuela arasında uzanan Paria körfezinin denizaltı sahalarının bölünmesi için yapılan 26 Şubat 1942 tarihli anlaşma olmuştur.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin yönün belirleyen krizlerin ana sebebi Ege Denizi'ndeki sınırların Lozan'da iyi belirlenmemiş olmasıdır. Bu sorunlar kriz haline 60'lı yıllardan sonra Kıbrıs sorununa paralel olarak dönüşmüştür. Yunanistan 1936 yılında 3 mil olan karasularını tek yanlı olarak 6 mile çıkarmıştır. Yunanistan'ın bu eylemine karşı o günkü koşullar içinde İtalya'nın Ege Denizindeki yayılmacı politikaları nedeniyle itiraz edilmemiş ve karşı eyleme geçilmemiştir. 15 Mayıs 1964 tarihinde Türkiye de Ege Denizinde karasuları sınırını 6 mile çıkardığını ilan etmiştir. Yunanistan Türkiye'nin bu eylemine kayıtsız kalmamış, Ege Denizi'nde silahtan arındırılmış adaları 1964 yılından itibaren silahlandırma yoluna gitmiştir. Türkiye'nin buna tepkisi çok sert olmasına rağmen Yunanistan Montrö Boğazlar antlaşmasının kendisine bu yetkiyi verdiğini ifade etmiştir. Yunanistan'ın Ege Denizi'ndeki adaları bu şekilde silahlandırması iki ülke arasındaki ilişkilerin durmasına ve gerilim yaşanmasına sebep olmuştur. Böylece 1970 yılından itibaren Yunanistan ile Türkiye arasında Ege Denizinde karasuları ve kıta sahanlığı krizlerinin yaşanmasına neden olmuştur (Sönmezoğlu, 2000).

Yunanistan, Ege Denizi'nde yalnızca kıta sahanlığı ve egemenliği tartışmalı adalar konusunda sorunlar bulunduğunu ileri sürmektedir. Diğer tüm sorunların, Türkiye tarafından uluslararası hukuka aykırı ve kendi egemenlik haklarına müdahale anlamına gelen yapay gündemler olduğunu savunmaktadır. Türkiye ise özellikle 1923 Lozan Barış Antlaşması'ndan bu yana Ege Denizi'nde Yunanistan'ın tek taraflı olarak uluslararası hukuka, hakkaniyete ve iyi komşuluk ilişkilerine aykırı olarak gerçekleştirdiği girişimler ve uygulamalar nedeniyle en az yedi sorunun bulunduğunu düşünmektedir (Meray, 2001; Kaynar ve Ak, 2017). Türkiye ile Yunanistan arasında çözülmemiş sorunları Arı (1992) Ege, Kıbrıs ve Batı Trakya olmak üzere 3 grupta Balık (2018) ise 5 grupta sınıflandırmıştır.

Bu çalışmada Yunanistan ile Türkiye arasında 1970'li yıllardan itibaren deniz yatağından hava sahasına kadar çok boyutlu bir kriz haline gelen Ege Denizi Kara suları ve Kıta sahanlığı krizinde Türk araştırma gemilerinin aldığı sorumluluk incelenmiştir. Denizlerde her türlü bilimsel ve ekonomik amaçlı araştırmalar gemilerle yürütülmektedir. Özellikle denizlerde jeofizik yöntemler kullanılarak hidrokarbon gibi enerji ve doğal kaynak aramaları için araştırma gemileri bulunması elzemdir. Zonguldak açıkları ile Tuna-1 sahasında keşfedilen 540 m³ (Aydın ve Merey, 2021) doğal gaz rezervi araştırma gemileri vasıtasıyla belirlenmişlerdir. Diğer yandan kıta sahanlığı sınırlarının belirlenmesine yönelik jeolojik araştırmalar da yine araştırma gemileri ile yapılmaktadır. Özellikle 1973 yılında başlayan ve 1974 yılının ikinci yarısında da devam eden Ege Denizindeki kıta sahanlığı sorununda dış politika aracı olarak TCG Çandarlı araştırma gemisinin etkinliği göz önüne serilmiştir.

1. KARASULARI SORUNU

Karasuları, kara ülkesini çevreleyen kıyı devletinin uluslararası hukuka uygun şekilde sınırlı bir genişliğe kadar uzanan ve kıyı devletinin egemenliği altındaki deniz alanını ifade etmektedir.

Karasuları tıpkı iç sular gibi kıyı devletinin hakimiyeti altındaki deniz yetki sahalarıdır. BMDHS'nin 3.maddesinde Kara Sularının genişliği şu şekilde belirlenmiştir: *“Her devlet karasularının genişliğini, iş bu sözleşmeye uygun olarak belirlenen esas çizgilerden başlayarak 12 deniz milini geçmeyecek bir sınıra kadar saptamak hakkına sahiptir”*. Yine anılan sözleşmenin 15.maddesine göre *“özel koşullar dışında bir kıyı devletinin kıyılar arasındaki eşit uzaklık çizgisinden öteye geçme hakkı yoktur”* denilmektedir. Türkiye karasularını bu sözleşmelere (UNCLOS, 1982) uygun olarak, Ege Denizi için 6 mil, Akdeniz ve Karadeniz için 12 mil olarak uygulamaktadır (Pazarcı, 2014).

Lozan Barış Antlaşmasının imzalanmasının ardından Yunanistan ve Türkiye Ege Denizi'ndeki karasularını 3 mil olarak uygulamışlardır (Başaran, 2006). Yunanistan'ın 1936 yılında tek taraflı olarak karasularını 6 mile çıkarmasına tepki koymayan Türkiye, Yunanistan ile ilişkilerin tırmandığı Kıbrıs olayları esnasında, 15 Mayıs 1964 tarihinde yayımladığı 476 sayılı Karasuları Kanununu ile Ege'de karasularını 6 mil olarak belirlemiştir. 476 sayılı Karasuları Kanununu 2. Maddesinde, karasuları daha geniş olan devletlere karşı eşitlik ilkesinin saklı tutulduğu ifade edilmektedir (Karasuları Kanunu, 1964).

1970'li yıllarda karasuları ve kıta sahanlığı sorunları konusu iki ülke arasında krize neden olmaya başlayınca ve uluslararası hukukta karasularının 12 mile çıkarılması yönündeki görüşler gündeme gelince, 27 Şubat 1974 tarihinde Türkiye Yunanistan'a verdiği nota (Arı, 1992) ile şunları söylemiştir: *“Genel kapsamlı kurallar, Ege gibi kapalı ya da yarı kapalı özellikler*

taşıyan denizlerde uygulanamaz; kendi karasularının genişliğini belirleyen bir devlet, komşu bir devletin açık denize çıkışını engelleyemez ve engellemek zorundadır.”

1982 yılında çıkarılan 2674 sayılı Karasuları Kanunu ise Türk karasularının ilke olarak 6 mil olarak belirlemektedir. Ancak, Bakanlar Kurulunun özel şartlara sahip denizlerin özel durum ve şartları göz önünde bulundurulmak üzere hakkaniyet kuralına bağlı kalarak karasularını 6 deniz milinin üzerinde belirlemeye yetkili olduğunu bildirmektedir. Dolayısıyla, Türkiye Akdeniz ve Karadeniz için karasularını 12 mil olarak belirlemekle birlikte, 2674 sayılı kanun fiiliyatta Ege'deki karasularının genişliği konusunda bir değişikliğe yol açmamıştır.

Türkiye, Yunanistan'ın özellikle 1982 yılından sonra karasularını 12 mile çıkartacağına yönelik açıklamalarına sert bir şekilde karşı çıkmış, uluslararası hukuka uygun olmayan bu eylemi kabul etmeyeceğini ve savaş nedeni (casus belli) kabul edeceğini bildirmiştir. Ankara'nın kesin tutumu karşısında Yunanistan zaman zaman karasularını 12 mile çıkarma hakkı bulunduğunu dile getirirse de bu doğrultuda bir uygulamaya gitmemiştir (Oran, 2001).

1.1. Yunanistan'ın Karasuları Konusundaki Tezleri

1. Karasularının 12 mil genişlikte olabileceği ilkesi BMDHS'nin 3. maddesinde kabul edilmiş ve imzacı devletler tarafından uygulanmış, yapılageliş (örf-adet) niteliği kazanmış ve bir uluslararası hukuk kuralı haline gelmiştir. Yunanistan devleti de bu sözleşmeyi imzaladığı için karasularını 12 mile olarak uygulama hakkına sahiptir.
2. Yunan anakarası, adaları ile ülkesel bir bütünlük meydana getirmektedir. Bu ülkesel bütünlük kuralına göre herhangi bir kural dışılık oluşturmayan Ege Denizi'ndeki Yunan adalarının karasuları için de 12 mil kuralı geçerlidir.
3. Kıyı devleti karasularını belirlemek hak ve egemenliğine sahiptir (Pazarcı, 1986).

1.2. Türkiye'nin Karasuları Konusundaki tezleri

1. Karasularının genişliğinin belirlenmesinde geçerli genel kabul gören tek bir kural yoktur ve olamaz. 1982 BMDHS'inde karasuları sınırı için belirlenen 12 millik genişlik azamidir ve her denizde uygulanamaz. Ayrıca, sözleşmenin 300. maddesinde de ifade edildiği üzere bu hak kötüye kullanılamaz. 111. Deniz Hukuku Konferansı tartışmalarında karşı görüş bildirmesi sebebiyle 12 mil kuralının yapılageliş niteliği kazanması Türkiye için söz konusu değildir.
2. Denizlerin özel konumunun ve coğrafi özelliklerinin karasuları genişliği saptanırken göz önüne alınması gerekir (Pazarcı, 1986).

2. KITA SAHANLIĞI SORUNU

Kıta sahanlığı kavramının esas olarak ortaya çıkması ilk defa ABD Başkanı Truman'ın 28 Eylül 1945 tarihli bildirisi ile olmuştur. Daha önce de benzer konuda ülkeler arasında sorunlar çıkmış olmasına rağmen herhangi bir hukuk kavramı oluşturma düzeyine çıkamamışlardır (Arı, 1992). Kıta sahanlığı, denize kıyısı olan kara devletinin denizin altında devam eden coğrafi doğal uzantısını ifade eder. Denize kıyısı olan her ülkenin bir de kıta sahanlığı bulunmaktadır. Ancak devletin bu kıta sahanlığı üzerinde egemenliği söz konusu değildir. Yalnızca kıta sahanlığında bulunan canlı-cansız doğal kaynakların aranması ve işletilmemesinde hükümler hak ve yetkileri bulunmaktadır. Kıta sahanlığı üzerindeki su alanı açık deniz, hava sahası da uluslararası hava sahası statüsü durumundadır. Kıyı devleti sahip olduğu arama ve işletme

yetkisini kullanmadığı hallerde, onun izni alınmadan başka bir egemen devlet bu hakkı kullanamaz.

1958 BMDHS kıta sahanlığını, kıyı devleti için karasularının ilerisinde 200 m ya da doğal kaynakların işletilebildiği derinliğe kadar olan bölge belirlemiştir. Ancak 1982 BMDHS'nin 76. Maddesine göre fiziksel yapısı ne olursa olsun, bütün kıyı devletleri karasularının tespit edildiği esas hatlardan başlayarak 200 deniz mili uzaklığa kadar kıta sahanlığına sahiptirler. Eğer 200 mil uzaklığı aşan kıta sahanlıkları için ana karanın doğal uzantısı gereği kıyı devleti bu sahanlığın bittiği uzaklıkta kıta sahanlığını belirleyecektir. Yalnız hiçbir durumda 350 deniz milini veya 2500 m derinlikten sonra 100 deniz milini geçemeyecektir (UNCLOS, 1982).

1982 BMDHS'ne göre karşılıklı ya da bitişik kıyıya sahip devletler hakkaniyet ilkesine uygun olarak kıta sahanlıklarını karşılıklı görüşmeler yoluyla uluslararası hukuka dayanan bir anlaşma yaparak belirlemeleri gerekmektedir (Madde 83/ 1). 1982 BMDHS, Madde 121'e göre adalar da aynı kara ülkesi gibi kıta sahanlıklarına sahiptirler (UNCLOS, 1982). Ancak aynı maddenin 3. paragrafı bir istisna getirmektedir: *“Yerleşik insan yaşamına sahip olmayan veya kendine ait bir ekonomik yaşamı olmayan kayalıkların münhasır ekonomik bölgesi ya da kıta sahanlığı yoktur.”*

2.1. Yunanistan'ın Kıta Sahanlığı Konusundaki Tezleri

1. Ege Denizi'nde kıta sahanlığı konusu hukuksal bir sorundur ve en iyi çözüm yöntemi uluslararası yargıdır. Yunanistan'ın da taraf olduğu 1958 Cenevre ve 1982 BMDHS kararları esas alınmalıdır.
2. 1958 Cenevre ve 1982 BMDHS kararları esas alındığında, adaların da kıta sahanlıkları bulunması gerekir.
3. Yunanistan devleti ana kara ve adalardan oluşmaktadır. Uluslararası hukukta var olan devletin ülkesel bütünlüğü ve bölünmezliği ilkesi, Yunanistan ana karası ile adalarının oluşturduğu siyasal ve ülkesel bütünlüğünün arasında başka yabancı bir deniz alanının bulunmamasını gerektirir.
4. Ege Denizi'nde kıta sahanlığının belirlenmesinde eşit uzaklık ilkesi uygulanmalıdır. Bu eşit uzaklığın Türkiye ile Ege adalarının en doğusunda bulunanı arasında olması gerekmektedir (Pazarcı, 1986).

2.2. Türkiye'nin Kıta Sahanlığı Konusundaki Tezleri

1. Ege Denizinde kıta sahanlığının belirlenmesi konusu yalnızca hukuksal bir konu değildir. Bu sorunun Türkiye ile Yunanistan ve Ege Denizi'nin tamamını içine politik bir yönü olduğundan karşılıklı görüşmeler yoluyla varılacak bir antlaşma ile çözümlenmesi gerekir.
2. Kıta sahanlığı belirlenmesinde *"doğal uzantı"* prensibi geçerli olduğundan Anadolu'nun doğal uzantısı içinde yer alan adalara ait kıta sahanlığının olmaması gerekir.
3. Kıta sahanlığı belirlenmesi adalet ve hakkaniyet ilkesine uygun olarak yapılmalıdır. Çünkü:
 - a. Ege Denizi'nde adaların varlığı özel durum oluşturmaktadır.
 - b.) Ege Denizi ayrıca kendine özgü şartlara sahip yarı kapalı bir deniz özelliğindedir.

4. 1923 yılında Türkiye ile Yunanistan devletleri arasında karşılıklı kıyıları olan Ege Denizi'nde Lozan dengesi kurulmuştur. Silahsızlandırılmış adalar, eşit karasuyu, hakça belirlenmemiş kıta sahanlığı ve açık deniz esasına göre bu dengenin bozulmaması, her iki devletin de Ege Denizi'nden eşit şartlarda ve hakça yararlanması lazımdır (Pazarcı, 1986).

3. SORUNUN ORTAYA ÇIKIŞI

Kuruluşundan bu yana Yunanistan Avrupalı devletler tarafından korunmuş ve hatta topraklarını genişletmesine destek verilmiştir. 1821 yılında Sovyetler Birliği tarafından kışkırtılarak ayaklandırılan Yunanlılar 1832 yılında bir krallık kurabilmişlerdir. Ancak bu krallık 1913 yılına kadar Danimarka asıllı kişilerce idare edilmiştir. Yunanistan, batılı devletlerin desteği ile esasında Türkiye'ye ait olan Ege denizindeki adaları önce I. Dünya Savaşı ve ardından 1947 yılında masa başında diplomatik oyunlarla ülke sınırları içine katmıştır. Türkiye ile Yunanistan arasında Ege Denizi'nde bu yıla kadar bazı balıkçılık sorunları dışında herhangi bir çatışma yaşanmamıştır. Ege Denizi'nde karasuları ve kıta sahanlığı sorunlarının 1974 yılında krize dönüşmesinin üç temel nedeni bulunmaktadır:

Birincisi, Yunanistan'ın Kıbrıs'ı kendi ülke sınırlarına bağlama emellerinin (Enosis) Ege Denizi'ne yansımalarıdır. Özellikle 20. yüzyılın başından bu yana Yunanistan'ın Helenizm üzerinden Enosis politikalarını hayata geçirmek istemesi sorunun ana kaynağı olarak durmaktadır (Şen, 2015). Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından dört yıl sonra Rumlar adada yaşayan Türklere karşı 1959 ve 1960 yıllarında tehcir ve toplu kıyım eylemlerine girişmişlerdir. Yunanistan temelde Ege Denizi'nin bir "Yunan gölü" olduğunu ve bu bütünlüğün Kıbrıs'a doğru yayılması fikrini Enosis anlayışı ile iddia ediyordu. Türkiye, kuruluşundan bu yana yayılmacı Enosis politikası izleyen Yunanistan'a karşı alternatif bir politika geliştirememiştir. Türkiye'nin 1947 yılında On iki adanın Yunanistan'a verilmesine bir protesto bile çekmemesi Yunanistan'ı daha da cesaretlendirmiştir. Bundan sonra Kıbrıs adasında Türk halkına yönelik soykırımların artması sebebiyle Amerika'nın tüm engelleme girişimlerine rağmen Türkiye 1974 yılında Kıbrıs Barış Harekâtını başarıyla gerçekleştirebilmiştir. Harekâtın sorunsuz ve kısa zamanda sonuçlandırılması, Yunanistan'ın Türkiye ana karasının 2-5 mil açıklarındaki Yunan Adalarına da çıkarma yapacağı endişesine düşürmüştür. Bu nedenle Yunanistan Ege Denizi'ndeki adalarını korumak amacıyla Kıbrıs adası gibi Ege Denizi'ndeki sorunları uluslararası boyuta taşımak istemiştir.

Tüm dünya ülkelerinin ortaklaşa yapacakları deniz hukuku kodifikasyonu çalışmaları ikinci sebebi oluşturmaktadır. 1967-1972 yılları arasında gerçekleştirilen birinci ve ikinci BMDHS'leri genel deniz hukuku prensiplerini karşılayamamışlardır. Bu sebeple üçüncü BMDHS 1973 yılında başlayan ve 1982 yılına kadar devam eden görüşmelerle oluşturulmuş ve dünya devletlerinin büyük bir çoğunluğunca da kabul edilmiştir. Ege Denizinin hem siyasi hem de coğrafi konumuna uygun bir hukuk kuralı oluşturma çabası nedeniyle görüşmeler Türk ve Yunan delegasyonunun diplomasi mücadelesi haline gelmiştir. Türkiye Ege Denizi gibi yarı kapalı denizlere özel statü uygulanması ve kıyıdaş devletlerin ortak rızasıyla sınırların belirlenmesi için uğraşırken, Yunanistan yarı kapalı denizler için farklı bir uygulamaya gidilmesini engellemeye ve karasularının genişliği için 12 mil kuralının genel bir kural olarak saptanması için çalışmıştır. Yunanistan'ın 12 mil karasularını bir genel kural olarak savunması, Ege Denizi'nin "Yunan Denizi" haline gelmesi anlamını taşıyordu. Yunanistan'ın Egede

karasuları genişliğini 1930 yılından bu yana sürekli olarak artırması Türkiye'nin manevra alanını daraltma arzusunun bir sonucudur (Şahin, 2021). Yunanistan'ın geçmişte yaptığı gibi doğruya doğru genişlemesinin önünü açacak bu eylemine karşı Türkiye, Ege Denizinde askeri faaliyetlerini artırarak tepki göstermiştir.

Bugün Yunanistan ve Türkiye Ege Denizi'nde karasularını 6 mil olarak uygulamaktadırlar. Yunanistan'ın yaklaşık 3.000 adasından 2.383 tanesi Ege Denizindedir. Ege Denizi'nin yüzde 35'ini Yunan karasuları, yüzde 8.8'ini Türk karasuları ve yüzde 56.2'sini açık deniz alanları oluşturmaktadır. Ege Denizi'nde karasularının 12 mil olarak belirlenmesi halinde, Yunanistan'ın karasuları yüzde 60.33'e çıkarken, Türkiye'nin karasuları sadece yüzde 9 olacaktır. Ege Denizi'nde herhangi bir uluslararası antlaşma ile Yunanistan'a devredilmemiş ada, adacık ve kayalıkların karasuları %10.65, açık deniz alanları da yüzde 20.02'ye düşecektir. Böyle bir durumda İzmir ile İstanbul arasında sefer yapan bir Türk gemisi Yunan karasularından geçmeden uluslararası sulara çıkamayacaktır. Ayrıca Yunanistan'ın karasularını 12 mile çıkarması durumunda bu uzaklıktaki deniz yatağı ve altı da Yunanistan'ın hükümranlığına geçecektir (Hayta, 2020; Şekil 1).

Şekil 1: Egede 6 ve 12 mile göre kara suları sınırları (Hayta, 2020).

Ege Denizindeki yaşanan sorunların üçüncüsü ise Türkiye ve Yunanistan'da siyasi hayatın askeri darbelerle sekteye uğratılmasıdır. 1967 yılında Albay Papadopoulos, 1973 yılında General

Demetrius askeri darbeleri Yunanistan'ın dış siyasetinde askeri çözümlerin diplomasinin önüne geçmesine neden olmuştur. Bunun sonucu da kendini Ege ve Anadolu üzerinde Megola İdea, Kıbrıs'ta Enosis, politikalarının canlanmasına sebebiyet vermiştir. Öte yandan 1960, 1970 ve 1980 yıllarındaki darbe ve muhtıralar Türkiye'de dış politikanın da benzer olarak askeri yöntemlerle şekillenmesine, diplomasinin ikinci plana atılmasına yol açmıştır.

Ege Denizde Yunan karasularını işgal etmekle suçlayan Yunanistan Türkiye'yi BM Güvenlik Konseyi (BMGK) ve Uluslararası Adalet Divanına şikâyet etmiştir. BMGK, sorunların karşılıklı görüşmeler yoluyla barışçıl çözümü için her iki tarafa da çağrıda bulunmuştur. Uluslararası Adalet Divanı ise 1978 yılında yaptığı açıklamada Ege Denizi'ndeki karasuları ile ilgili sorunlarda her iki tarafın da başvuru yapmadığı gerekçesiyle "yetkisiz" olduğunu ifade etmiştir.

4. 1974 EGE DENİZİ KITA SAHANLIĞI SORUNUNDA TCG ÇANDARLI GEMİSİ

1960'lı yıllardan sonra petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynaklarının gelişen teknolojiyle deniz diplerinde arama ve çıkarılmasının kolaylaşması ile dünyanın tüm denizleri ekonomik olarak büyük önem kazanmıştır. 1963-1972 yılları arasında Yunanistan Ege'de petrol araştırmak için birkaç uluslararası şirkete petrol araştırma izni vermiştir. Bu durum Ege Denizinin tek yanlı olarak Yunan kıta sahanlığı olarak anlaşılmasına sebebiyet vermiştir. Türkiye eğer buna karşı herhangi bir önlem almazsa bu durumun Ege Denzinde örf-adet kuralı olarak yaygınlaşması ihtimaline sebebiyet verecekti.

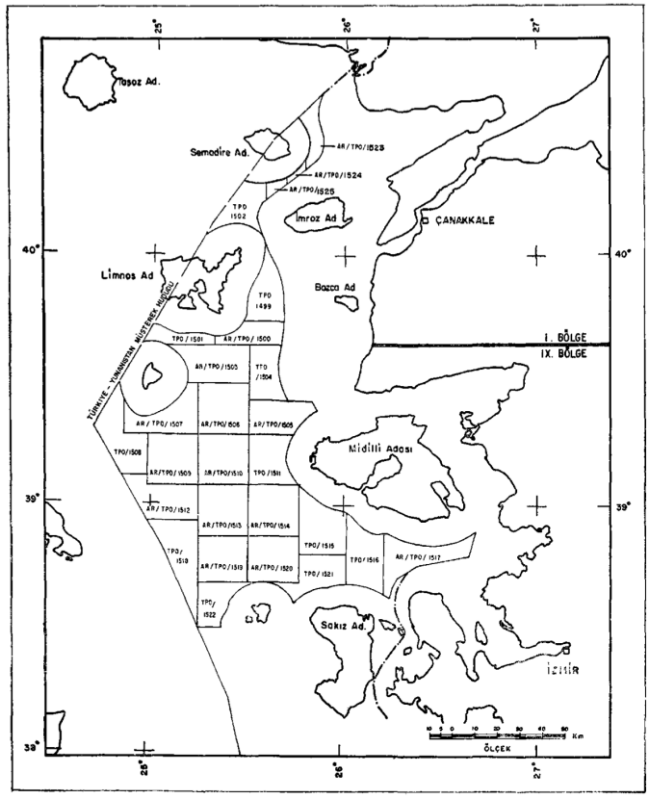
Yunanistan, bugün kendi kıta sahanlığı olduğunu öne sürdüğü Ege Denizi'nde petrol araştırma faaliyetlerine 1959 yılında Resmî Gazete ile petrol arama ruhsatları verdiği bir kanunla başlamıştır. Yunanistan'ın 1972 yılında kuzey Ege'deki Taşöz adası civarında petrol bulunma ihtimalinin güçlü olduğunu açıklaması üzerine Türkiye de harekete geçti. Deniz hukuku kodifikasyon çalışmalarının dünyada artmasından sonra Türkiye, aleyhine gelişebilecek bu duruma engel olmak amacıyla 1 Kasım 1973 tarihinde Petrol İşleri Genel Müdürlüğü tarafından Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na (TPAO) 14699 sayılı Resmî gazete¹ ile Ege'de (Petrol İşleri Genel Müdürlüğünden, 1973; Şekil 2) 27 bölgede petrol araştırma ve işletme ruhsatları verdiğini duyurdu. Bu nedenle Yunanistan 7 Şubat 1974 tarihinde, Atina büyükelçimiz aracılığı ile Türkiye'ye şu notayı göndermiştir: *"1 Kasım 1973 tarihli Türk Resmî gazetesindeki ilana göre Türk Hükümeti 18 Ekim 1973 tarihinden itibaren Türk Petrol şirketlerine Ege Denzinde petrol arama izni vermiştir. Aramaların yapılabileceği bölge Yunan adalarının batısındaki deniz yataklarıdır. Bu adaların deniz yatağı ve deniz altında Yunan Hükümetinin hükümranlık hakları vardır"*. Nota devamla, Yunanistan iddialarını kanıtlamak üzere gerekçeler ileri sunarak Egede Türkiye'nin petrol araştırması yapmasına Atina'nın göz yummayacağını bildiriyordu². Bu nota ile Yunanistan, ana karası ile Ege Denzindeki adaların coğrafi bir bütün oluşturduğunu ve burada *"yabancı unsurların"* bulunamayacağını, adaların kendine has kıta sahanlıklarına sahip olması gerektiğini iddia etmiştir. Ayrıca bu notada Yunanistan Türkiye'nin petrol arama ruhsatı verdiği alanlarda Yunanistan'ın 1961 yılından bu yana petrol arama ruhsatları verdiğini açıklamıştır. Böylece Yunanistan, ülkesini bir "takimada devleti" kabul

¹ Petrol İşleri Genel Müdürlüğünden: I No. lu Marmara ve IX No. lu Ege petrol bölgelerinin batısında, Ege Denzinde Türk Karasuları dışında ve kıta sahanlığında bulunan ve bu ilan ile birlikte neşredilen haritada hudutları tespit olunan sahalara şâmil olmak üzere 18/10/1973 tarihinde Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına 27 adet petrol arama ruhsatnamesi verildiği Petrol Kanunu'nun 38/1 inci maddesinin (h) fıkrası mucibince ilân olunur.

² Diplomasiden Soğuk Savaşa, Cumhuriyet, 6 Haziran 1974, s.1.

ettirmeyi ve en dıştaki adaları birleştiren hattın içinde kalan denizi ülke toprağı statüsüne sahip olacak şekilde Ege Denizini "iç su" olarak ilan etmeyi amaçlamıştır (Hayta, 2020).

27 Şubat 1974 tarihindeki Türkiye'nin karşı notasında *"bu kıyıların Anadolu'nun tarihi ve doğal uzantısı olduğundan Türk kıta sahanlığına ait olduklarını"* bildirmiştir. Türkiye bu notasında TPAO'ya petrol arama izni vermeden önce uluslararası hukuk kuralları ile mevcut yasal şartların dikkate alındığını, 1958 Cenevre Sözleşmesi ile Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı krizinde Uluslararası Adalet Mahkemesinin almış olduğu kararların da dikkatle incelendiğini açıklamıştır. Ayrıca Türkiye yarı kapalı bir deniz olarak Ege'nin özel bir konumu olduğunu, esas ölçütün doğal uzantı olması gerektiğini ve Anadolu'nun doğal uzantısı olan deniz kıyısından itibaren denizin altındaki devamının Türkiye'ye ait olması gerektiğini ifade etmiştir. Öte yandan Türkiye'nin tanınmış hukuk otoritelerinden Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu Ege Denizinde bulunan adaların tümünün altının hukuki açıdan Türkiye'ye ait olduğunu şu şekilde ifade etmiştir: *"Koskoca Anadolu'nun kıta sahanlığı yok olacak da adaların mı var olacak? Olmaz öyle şey. Adalar uzun yıllar önce Yunanlılara verilmiş, onlar almış fakat kıta sahanlığımız baki kalmıştır. Adalar altından geçen yerler Türkünündür."*³

Şekil 2: 1 Kasım 1973 tarih ve 14699 sayılı Resmî gazetede TPAO'na petrol arama ruhsatları verilen bölgeleri gösteren harita (PIGM, 1973).

İki ülke arasındaki bu nota değişimlerinden sonra her iki ülke de soruna karşılıklı olarak Egedeki sorunlara yönelik yaklaşımlarını öğrenmiş oldular. 25 Mayıs 1974 tarihinde Yunanistan 1958 Cenevre Sözleşmesinde kodifiye edilen uluslararası pozitif hukuk kurallarına

³ Diplomasiden Soğuk Savaşa, Cumhuriyet, 6 Haziran 1974, s.1.

uyumlu olmak koşuluyla görüşmelere razı olacağını, sınırlandırmalara karşı olmayacağını bildirmiştir. 5 Haziran 1974 tarihinde Türkiye'nin Yunanistan'a vermiş olduğu nota ile bir yandan Yunanistan tarafından yapılan açıklamanın olumlu bir gelişme olduğu belirtilmiş, öte yandan Yunanistan'ın Ege'deki Türk haklarının istismarına artık daha fazla göz yummayacağını göstermek amacıyla Dz.K.K, Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesine ait TCG Çandarlı sismik arama gemisini petrol araştırma yapmak üzere Ege Denizi'ne yollamıştır. Durum Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkileri daha da tırmandırırken bir Yunan gemisinin 29-30 Mayıs 1974 gecesi Ege Deniz'inde battığına yönelik asılsız haber de durumu daha fazla gerginleştirmiştir. Yunanistan silahlı kuvvetleri alarm durumuna geçmiş, Türk Silahlı Kuvvetlerinin üçte biri Trakya bölgesine kaydırılmıştır. 30 Mayıs 1974'te Türk savaş gemilerinin eşliğinde TCG Çandarlı gemisi Ege Denizde Türk Kıta Sahanelığında petrol arama amaçlı olarak çalışmalarına başlamıştır. Konu ile ilgili olarak Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Cahit Kayra *"Ege Denizde Türk Kıta Sahanelığında Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından TPAO'na verilmiş bulunan petrol arama iznine dayanılarak araştırmalara başlanmıştır. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, SHOD Başkanlığına bağlı bir araştırma gemisi Beykoz limanından hareket ederek manyetik çalışmalara başlayacaktır. Bu çalışma ile deniz tabanından belirli bir derinliğe kadar olan katmanların manyetik şiddetleri ölçülerek yeraltı yapıları hakkında genel bilgiler toplanacaktır"* demiştir. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Cahit Kayra bu çalışmaların Ege Denizi'nde petrol arama işleminin ilk aşaması olduğunu bildirmiş ve sismik çalışmaların Haziran'ın ikinci yarısından sonra yeniden başlayacağını, bu iki çalışmanın değerlendirilmesinden sonra sondaj açma işlemine girişileceğini bildirilmiştir.⁴

Türkiye'nin Kıta Sahanelığına bir sismik araştırma gemisi göndermesi üzerine Yunan Silahlı Kuvvetlerinin teyakkuz durumuna getirildiği yolundaki haberler üzerine Türk Dış İşleri Bakanı Turan Güneş *"Türkiye'nin başka ülkelere ve tabiatıyla Yunanistan'ın ülke bütünlüğüne taarruz niyeti olamaz. Bu nedenle böyle bir hareketi, Türkiye açısından yorumlamaya gerek görmüyorum. Eğer bu haber doğru ise Yunanistan'ın bu hareketi, Türkiye'nin Ege Denizindeki yer altı yapıları hakkında genel bilgiler toplamak çalışmalarına engel olmak için bir teşebbüs niyetiyle yapıyorsa, temenni ediyorum ki Türkiye'nin en doğal haklarına böyle bir müdahale vaki olmasın"* demiştir.⁵

Yunanistan krizin ilk günlerinde Ege Denizi'ndeki Lespos adası yakınlarında petrol arama çalışmalarını normal olarak sürdürmekte olan TCG Çandarlı gemisinin, Ege Denizine girmesine izin vermeyeceğini dile getirmiştir. Ancak Türkiye'nin kararlı tutumu karşısında önce Ege Denizinde böyle bir geminin görülmediği yolunda yalan haberler yayan Yunan ve Rum basını daha sonra TCG Çandarlı'nın Ege'deki varlığını kabul etmek zorunda kalmış ve Yunan hükümetinin egemenlik haklarını ihlal etmesi ihtimaline karşı TCG Çandarlı'nın izlenmekte olduğunu bildirmiştir⁶. Öte yandan Yunanistan Türkiye'ye göz dağı vermek üzere Egede bir de tatbikat başlatmıştır. Ayrıca Amerikan 6. Filosuna mensup gemilerden bir bölüm de Rodos önlerinde demirli bulunmaktadır. Akdeniz'de devamlı seyir halinde bulunan bu savaş gemileri Ege Denizine yakın bölgelerde görülmüşlerdir. Yunan savaş gemileri ise bölgede devamlı nöbet tutmaya başlamışlardır. Ottawa'da Türk-Yunan Dış İşleri Bakanlarının görüşmelere başlayacakları sıralarda ve Karakas konferansı öncesinde Yunanistan'ın Egenin

⁴ Karar Yunanlıların, Savaş mı? Barış mı? Bozkurt, 30 Mayıs 1974, s.1.

⁵ Savaşa Doğru, Halkın Sesi, 30 Mayıs 1974, S. 1.

⁶ Yunanlılar, Çandarlı'nın Ege'deki Varlığını Kabul etti, Bozkurt, 3 Haziran 1974, s.1.

doğu bölgesinde deniz ve hava kuvvetleri ile müşterek bir tatbikata girişmesi batılı diplomatlar tarafından Yunanistan'ın bir taviz koparma manevrası olarak değerlendirilmiştir.⁷

Ege Denizinde Türk ve Yunan karasuları dışında araştırmalar yapan TCG Çandarlı gemisinin görevi 4 Haziran 1974 tarihinde saat 12:00'da sona ermiştir. Dz.K.K., SHOD Başkanlığına ait TCG Çandarlı gemisi saat 14:00'da savaş gemileri ile birlikte önce Çanakkale'ye ardından da İstanbul'a dönmüştür. Türk Dış İşleri Bakanlığı sözcüsü Semih Akbil 27 Mayıs 1974 tarihinde Türkiye'ye verilen Yunanistan notasının da birkaç güne kadar cevaplandırılacağını bildirmiştir. Semih Akbil bu konuda *"Biz sorunlarımızı müzakere yolu ile ve karşılıklı anlayış içinde, milletlerarası hukuk kuralları çerçevesinde halletmeyi isteyen bir ülkeyiz. Ancak haklarımızı da sonuna kadar savunacağız. Bundan böyle Egedeki petrol araştırmalarını sivil gemiler yürütecektir"* şeklinde beyanat vermiştir. Bu arada sorunu çözmek için 20 Haziran'da Ottawa'da Türk Dış İşleri Bakanı Turan Güneş ile Yunan Dış İşleri Bakanı Tetenes arasında görüşmelere Türkiye'nin Lefkoşa Büyükelçiliği Maslahatgüzarı Büyükelçi Asaf İnhan'ın da katılması planlanmıştır.

Diğer yandan 16 Haziran 1974 tarihinde Büyükelçi Namık Yolga başkanlığında Deniz Hukuku toplantısına gidecek olan Türk heyetinin dünya kamuoyuna anlatacağı görüş şöyle özetlenebilir: *"Türkiye Egenin bir barış gölü olmasını istemektedir. Ege Denizinin özel durumu nedeniyle adalara kıta sahanlığı tanımamak gereklidir. Coğrafyanın gösterdiği yapısal özellikler ortadadır. Egedeki adalar Türkiye'nin doğal uzantısıdır. Bu adalar Türk Kıta Eşiği üzerinde bulunmaktadır"*.⁸

15 Haziran 1974 tarihinde Yunan Dış İşleri Bakanı Tetenes ile görüşecek olan Turan Güneş Ankara Esenboğa havaalanında gazetecilere kıta sahanlığı ile ilgili olarak şu açıklamalarda bulunmuştur: *"NATO Bakanlar toplantısında kıta sahanlığı konuşulmayacaktır. Mesele, Türkiye ile Yunanistan arasındaki hukuki bir ihtilaftır. Kıta sahanlığı konusunu Yunan Dış İşleri Bakanı Tetenes ile görüşeceğiz"*. Bir gazetecinin *"Yunanistan TCG Çandarlı gemisinin Ege Denizindeki araştırması ile ilgili Türkiye'ye nota verdi mi"* sorusunu şöyle cevaplandırmıştır: *"Yunanistan bu konuda bize neden nota versin? Nota filan yok"*. Yapılan açıklama esnasında yanında bulunan Dış İşleri Genel Sekreteri İsmail Erez de *"Yunanistan'ın TCG Çandarlı gemisi ile ilgili bir notası yok"* demiştir. Diğer yandan Dış İşleri Başkanlığından bir başka yetkili de Türkiye'nin 1958 Cenevre Sözleşmesine göre TCG Çandarlı gemisinin araştırma yaptığı yerde petrol araştırmaya hakkı olduğunu bildirmiş ve şunları söylemiştir: *"Yunanlılar o bölgeyi kendi kıta sahanlığı sayıyorlar. Böyle bir şey varit olamaz. İddianın dayanağı yok. 1958 sözleşmesinin 6.maddesine göre, Ege Denizi için özel anlaşma ile özel hat çizilmiş değil. Yunanlılar bu konudaki müzakere teklifimize cevap vermedi. Hat çizilmediği için de Yunanlılar bu bölgeyi kıta sahanlığı ilan edemezler. Biz böyle bir iddiayı kabul etmeyeceğiz"*.⁹

Türk-Yunan ilişkilerinin geleceğini belirleyecek olan Ottawa'daki görüşmelerde Türk Hükümeti Yunanistan'ın kıta sahanlığı konusundaki 12 mil talebini kesinlikle kabul edilmeyeceği görüşü benimsenmiştir. Ayrıca BM tarafından Karakaş'ta düzenlenecek olan Deniz Hukuku konferansında da benzer görüşleri dile getirecektir. Aslında Türkiye karasuların 12 mile çıkarılması konusundaki genel eğilime karşı değildir. Nitekim Karadeniz'de 12 mil

⁷ Yunanistan Ege'de tatbikata başladı. Hürriyet, 16 Haziran 1974, s.1.

⁸ Çandarlı Görevini Tamamladı. Bozkurt, 5 Haziran 1974, s.1.

⁹ Güneşin Haberi Yok. Hürriyet, 16 Haziran 1974, s.7.

esas ı uygulanmaktadır. Ancak Egede  zel bir durum söz konusu nedeniyle Türkiye halen 6 mil olan karasuların 12 mile çıkarılmasını kabul etmeyecektir. Yunanistan'ın karasularını 12 mile çıkarma eğilimi zaten ortadadır. Karakaş'ta da bu konuda bir öneri sunması beklenmektedir. Aksi durumda Ege Denizinin bir Yuna g l  olacağı açıktır. Bu durumda Türk limanları arasında seyreden Türk gemilerinin Yunan karasularından geçmesi gibi mantıksız bir durum kaçınılmaz olacaktır. Türkiye için Egede karasularının 12 mile çıkarılması stratejik, askeri, ekonomik ve politik bakımdan kabul  imk nsız bir durumdur. Yunanistan bunu bir emri vaki şekline sokup tek taraflı olarak bunu ilan ederse Türkiye bu kararı kesinlikle tanımayacaktır.

Kıta sahanlığı sorununu ise Türkiye 1958 Cenevre sözleşmesinin 6.maddesine göre müzakere yoluyla çözümlenmesini istemektedir. Bunu Karakaş'ta da dile getirecektir. Lahey adalet divanı kararları Ege gibi özel durum oluşturan denizler için adalardan önce geniş toprak parçalarının kıta sahanlığına alındığını göstermektedir. Anadolu'nun Ege sahillerinde 6 milyon insan yaşarken Yunan adalarının nüfusu sadece 350 bindir. Egedeki adaların birçoğu Türkiye'den 1-10 mil uzakta iken Yunanistan'a 60-300 mil uzakta yer almaktadır. Adalar ayrıca uluslararası belgelerde kıta sahanlığı için esas ayılan Anadolu'nun doğal uzantısı durumundadır. Anadolu adaların doğal uzantısı değildir. Ayrıca kıta sahanlığı terimi kullanılmaktadır. Ada sahanlığı diye bir terim bulunmamaktadır¹⁰.

Egedeki bu olaylar Megalo ideanın 150 yıl içindeki ilk gerilemesi olmuştur. Egede tatmink r bir kıta sahanlığı sınırı  izilebilirse Megalo idea için sürekli bir gerileme ba layacaktır. Nitekim Türkiye Ege Kıta sahanlığı sorununu hak ve çıkarlarına uygun bir çözüme bağlamak karar ve azminde görülmektedir. Yunan hükümeti bu sorunda önceleri Egenin tümünün bir Yunan G l  olduğu iddiasını 31 Mayıs 1974 tarihine kadar s rd rebilmi tir. Türkiye'nin kararlılığı karşısında TCG Çandarlı gemisinin uluslararası sularda bulunduğunu, sondaj değil arama faaliyetleri yaptığı gibi kaçamak iddialar önce s rm  tur.

Gelişmeler Türkiye'nin Yunanistan ile açık bir hesapla mayı göze aldığını ve taviz vermek niyetinde olmadığını göstermektedir. Türkiye'nin haklarını almak konusunda kesin kararlılığı karşısında Yunanistan'da bir korku havası esmi  bunun sonucu olarak Kıta Sahanlığının   z m  için görüşme yapmaya hazır olduklarını açıklamışlardır. Yunanistan'ın son aylarda tarihinde misli görülmemiş şekilde giriştiği silahlanma bu büyük korkunun belirtisinden başka bir şey değildir. Siyasi gözlemciler Egedeki son durumu Yeni bir Küba krizi olarak nitelendirmi lerdir. Her iki taraf da kararlılığını kesin bir biçimde ortaya koymuştur. Yunanistan *“Egede petrol aramaya gelersen vururum”* söylemine Türkiye TCG Çandarlı gemisi ile karşılık vererek *“i te geliyorum, erkeksen vur”* demiştir.¹¹

Diğer taraftan Ege Denizindeki Türk Kıta Sahanlığı içerisinde iki Amerikan  irketinin Türk h k metinden aldıkları ruhsatla petrol araması yapmalarına Yunanistan karşı çıkmamıştır. Conoco ve LVO adlı iki Amerikan  irketleri Türk Kıta Sahanlığındaki aramalarını Türkiye ile Yunanistan arasında kriz çıkmadan ve politik bir sorun olmadan önce sürdürmüşlerdir. LVO  irketi Midilli adasının batı kıyısından geçen Psara ile Nisos Evstratios adalarında ve tamamen Türk kıta sahanlığı içerisinde kalan 500 hektarlık bir alanda petrol arama çalışması yapmıştır. Conoco  irketi ise Gökçeada ve Bozcaada'nın batısından geçen ve Limni adasını içine alarak çevreleyen 600 hektarlık bir sahada aramalar yapmıştır. Bu  irketlerin aramaları günlerce

¹⁰ Egede 12 Mil'i Kabul Etmiyoruz. Milliyet, 16 Haziran 1974, s.1.

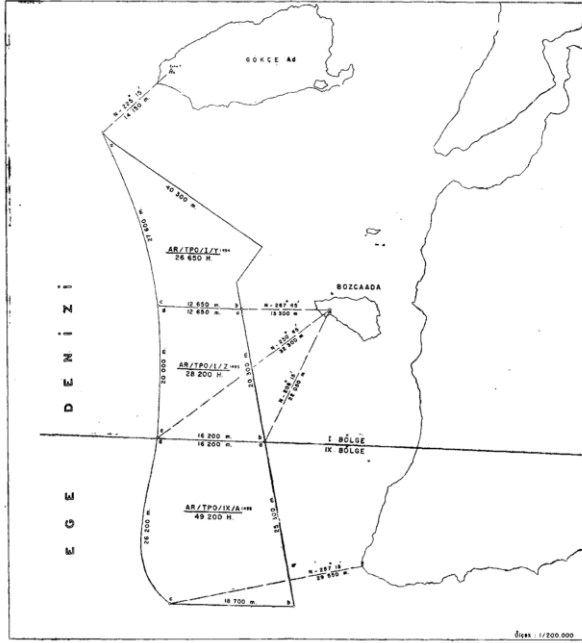
¹¹ Karar Yunanlıların, Savaş mı? Bari  mı? Bozkurt, 30 Mayıs 1974, s.1.

devam etmesine rağmen Yunan hükümeti herhangi bir tepki göstermemiş, ancak TCG Çandarlı arama gemisinin aynı yerlerde çalışmaya başlaması üzerine Türkiye'ye nota vermiştir.¹² TCG Çandarlı'nın Egedeki petrol arama faaliyetleri üzerine Atina ile Ankara arasında protesto ve protestoyu reddeden notalar gidip gelmiştir (Arı, 1992). 6 Haziran 1974 ve 18 Temmuz 1974 tarihlerinde Türkiye, Yunanistan'ın tek taraflı olarak kendinin saydığı kıta sahanlığında TPAO'na 14907¹³ ve 14949¹⁴ sayılı Resmî Gazetelerdeki 7/8303 (Ege Denizinde Petrol, 1974; Şekil 3) ve 7/8594 (Türkiye Petrolleri Anonim, 1974; Şekil 4) sayılı kararlar ile yeni ruhsatlar verdi. 17-19 Mayıs 1975 tarihinde Yunan ve Türk Dış İşleri Bakanları Dimitrios Bitsios ve İhsan Sabri Çağlayangil Roma'da, 31 Mayıs 1975 tarihinde Yunan ve Türk başbakanları Konstantin Karamanlis ile Süleyman Demirel Brüksel'de iki ülkenin Ege ile ilgili sorunlarını görüşmek üzere bir araya gelmişlerdir. Bir yıl sonra 1975 yılında Türkiye bir yandan Egedeki faaliyetlerine hız verirken diğer yandan da Yunanistan'ın Ege Adalarını silahlandırmasına karşılık olarak 20 Temmuz 1975'te NATO ile bir ilişkisi olmayan Dördüncü Orduyu kurdu. 1976 yılının Ocak, Şubat ve Haziran aylarında iki ülkenin uzmanları İsviçre'nin Bern kentinde bir araya gelerek görüşmelerine rağmen herhangi bir sonuç alınamamıştır. İki ülke arasında gerginliğin artması üzerine Yunanistan'daki cunta idaresi devrilmiş ve ardından çıkan Kıbrıs sorunu nedeniyle Ege Krizi ikinci planda kalmıştır (Sönmezoğlu, 2000: 180-182).

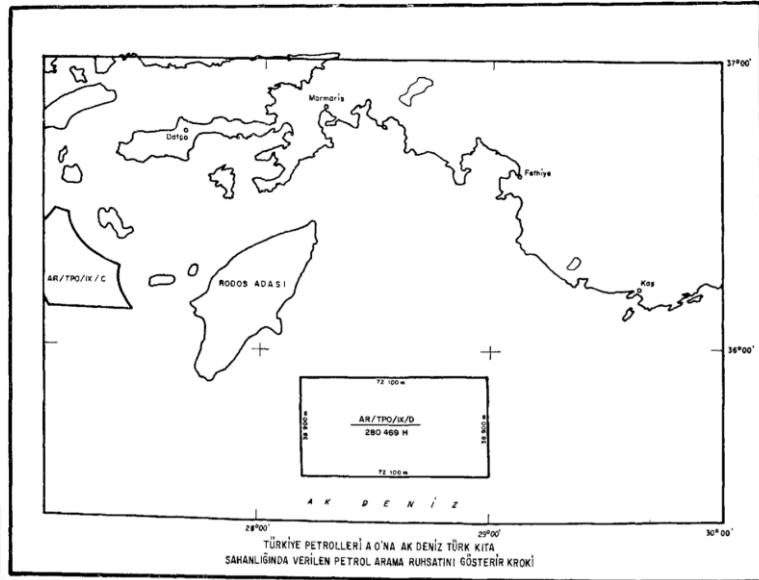
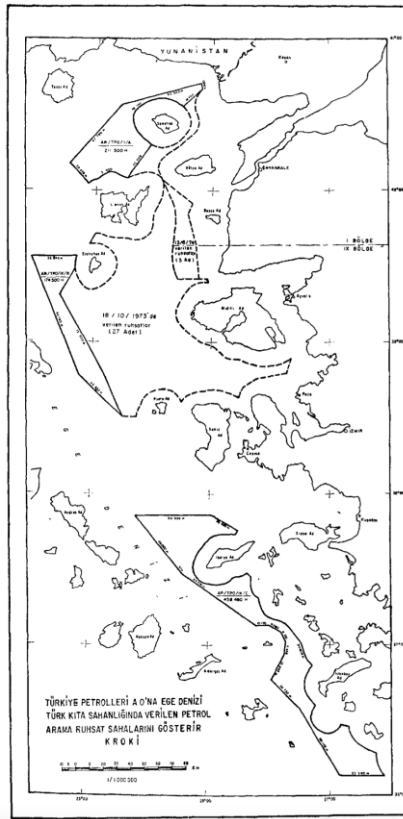
¹² Atina Çandarlı için Yeni Bir Nota Verdi. Cumhuriyet, 16 Haziran 1974, s.7.

¹³ I ve IX numaralı Petrol Bölgelerinin batısında Ege Denizinde Türk Karasuları dışında ve Türkiye'ye ait kıta sahanlıkları üzerinde bulunan ve ilişik 1/200.000 ölçekli haritada hudutları tespit olunan sahalarda Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı tarafından (29 Nisan 1958 tarihinde Cenevre'de imzalanarak 10/6/1964 tarihinde yürürlüğe girmiş, bulunan Kıt'a Sahanlığı hakkındaki Milletlerarası Sözleşme hükümlerine ve özellikle bu Sözleşmenin 3 üncü maddesinde derpiş edildiği üzere Kıt'a Sahanlığındaki sular ile hava statüsüne ve sözleşmenin 5/1. maddesindeki balıkçılık ve ilmi araştırmalar hususundaki kaidelere riayet etmek şartıyla) ve Petrol Kanununun ruhsatname adedinin tahdidi ile ilgili hükmü dışında kalan hükümleri uygulanmak üzere, 6326 sayılı Petrol Kanununun 3 üncü maddesinin 8 inci fıkrasının (b) bendi ile 5/4/1973 tarihli ve 1702 sayılı Petrol Reformu Kanunu ile değişik aynı maddenin (a) bendinde yazılı tarife uygun petrol ameliyatı yapılmasına izin verilmesi; Dışişleri Bakanlığının, Genelkurmay Başkanlığının uygun görüşlerine dayanan Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının 13/2/1974 tarihli ve 37-494/01079 sayılı yazılar üzerine, sözü edilen Kanunun 45 inci maddesinin 1702 sayılı Kanunun 20. maddesiyle değişik 2nci fıkrasına göre, Bakanlar Kurulunca 2/5/1974 tarihinde kararlaştırılmıştır.

¹⁴ Ege Denizinde ve Akdeniz'de I ve IX numaralı petrol bölgelerinin ve karasularımızın dışında ve Türk Kıta Sahanlığında bulunan ve ekli haritalarda hudutları tespit olunan sahalarda (Açık deniz suları ve bu suların üstündeki hava sahası ile balıkçılık ve ilmi araştırmalar hususundaki devletlerarası hukuk kurallarına riayet etmek şartıyla) 1702 sayılı Petrol Reformu Kanunu ile değişik 6326 sayılı Petrol Kanununun arama ruhsatları ile ilgili miktar, genişlik ve şekle ait hükümleri dışındaki diğer hükümleri uygulanmak üzere Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına bloklar halinde 4 adet petrol arama ruhsatnamesi verilmesi, 24/9/1973 tarihli ve 7/7217 sayılı Kararnameye dayanılarak 1 Kasım 1973 tarihli Resmî Gazete'de neşredilen harita hudutlarının ve hudutlar üzerinde yazılı ibarenin ekli haritada olduğu şekilde değiştirilmesi; Dışişleri Bakanlığının ve Genelkurmay Başkanlığının uygun görüşlerine dayanan Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının 1/7/1974 tarihli ve 37-628/05260 sayılı yazıları üzerine, sözü edilen Kanunun 45. maddesinin 1702 sayılı Kanunun 20 maddesi ile değişik 2. fıkrasına göre, Bakanlar Kurulunca 2/7/1974 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Şekil 3: 6 Haziran 1974 tarih ve 14907 sayılı Resmî gazetenin 7/8303 sayılı kararı ile TPAO'na Egede petrol arama ruhsatları verilen bölgeleri gösteren harita (Ege Denizinde Petrol, 1974).

Şekil 4: 18 Temmuz 1974 tarih ve 14949 sayılı Resmî gazetenin 7/8594 sayılı kararı ile TPAO'na Ege ve Akdeniz'de petrol arama ruhsatları verilen bölgeleri gösteren harita (Ege Denizinde Petrol, 1974).

5. SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Bu çalışmada esas olarak 1974 yılında ortaya çıkan ve halen devam eden Yunanistan ile Türkiye arasındaki Ege Denizi karasuları ve kıta sahanlığı sorunları üzerinde durulmuştur. Öncelikle Ege Denizi'nde sorunların ortaya çıkış nedenleri ve her iki ülkenin tezleri ortaya konmuştur. Daha sonra Yunanistan'ın gerginliği tırmandırıcı eylemleri karşısında Türkiye'nin aldığı tedbirler incelenmiştir. Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığının sismik araştırma gemisi TCG Çandarlı'nın bu sorunun çözümünde dış politikaya verdiği destek özellikle değerlendirilmeye çalışılmıştır.

İki ülke arasında Ege Denizi nedeniyle ortaya çıkan sorunlar uluslararası hukuk kurallarının yetersizliği nedeniyle çözüme kavuşturulmamaktadır. Avar ve Lin (2019) bu sorunların yıllardır çözülememesinin nedenini her iki ülkenin sorunlara farklı perspektiften bakmalarını gerekçe göstermektedir. Çelikkol ve Karabel (2017), Yunanistan ve Türkiye arasında Ege Denizindeki kıta sahanlığı ve karasularının genişliği sorunlarının çözümünün sürdürülebilir olması için iki ülke arasındaki hassasiyetlere saygı gösteren dengeli bir diplomasi ile ticari-ekonomik ilişkileri artıran faaliyetlerin hayata geçirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır.

Egede karasuları ve kıta sahanlığı konusunda sorunu başlatan, sürekli gündeme getiren ve gerginliği tırmandıran hep Yunan tarafı olmuştur. Değişik dönemlerde henüz bir anlaşmanın sağlanmadığı Ege Denizi'nde, batılı ülkelerin desteği ile petrol arama çalışmaları yaparak gerginliği tırmandırıcı faaliyetlerde bulunmuştur. Bern'de varılan Mutabakatı da bozan yine Yunan tarafı olmuştur. Türkiye'nin Yunanistan'ın gerginliği tırmandırıcı eylemlerine karşı cevabı her zaman aynı şekilde olmuştur. Türkiye, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı emrindeki TCG Çandarlı sismik araştırma gemisini 30 Mayıs 1974 yılında Ege Denizine göndermiştir. Bu hamle ile Yunanistan'ın ciddiyetini anlamış ve krizin daha da büyümemesi için itidal çağrılar yapılmıştır. Kıbrıs meselesi nedeniyle 1976 yılına kadar bu kriz unutulmuştur. Bu anlamda TCG Çandarlı gemisi bu kriz bağlamında Türk dış politikasının da yönünü belirleyen en önemli araç haline gelmiştir.

Ege Denizi hem Türkiye hem de Yunanistan için bir egemenlik sorunudur. Bu sorunların her birinin çözümü taraflardan birinin ya da her ikisinin taviz vermesini gerektirmektedir. Yaşanan bu sorunlar egemenlik meselesi olarak görüldüğünden ne Yunanistan ne de Türkiye çözüme ulaşmada taviz veren taraf olmak istememektedirler. Bu nedenle Yunanistan ve Türkiye arasında Ege Denizinde karasuları ve kıta sahanlığı sorunlarının nasıl çözüleceğine dair görüş birliği henüz sağlanamamıştır. İki ülke hangi sorunların uluslararası yargıya götürülerek çözüleceği konusunda dahi anlaşamamaktadırlar. Yunanistan Ege Denizi'nde sadece kıta sahanlığı konusunu bir sorun olarak görmekte ve bunun çözümü için uluslararası yargıya gidilmesi taraftarı iken, Türkiye Egedeki sorunların tamamı için iki ülkenin üzerinde anlaştıkları ortak bir başvuru ile yargıya gidilmesini savunmaktadır. Ayrıca bu sorunların çözülememesinin nedenlerinden birisi de karşılıklı güvensizlik duygusudur.

İki ülke arasındaki uzun yıllardan beri devam eden Egedeki uyuşmazlıkları çözerken öncelikli olarak hangi yöntemin izleneceği belirlenmelidir. 1973 yılında krizin ilk günlerinden itibaren karşılıklı nota değişimlerinden çözüm konusunda iki ülke arasındaki görüş ayrılıkları açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Yunanistan bu sorunu öncelikli olarak Uluslararası Adalet Divanına götürerek çözüme ulaştırılmasını istemektedir. Türkiye ise sorunların iki ülke arasında yapılacak karşılıklı görüşmeler yoluyla ve uluslararası hukuk kurallarına göre çözüme kavuşturulmasından yanadır. Yunanistan'ın çözüm konusundaki bu tutumu, Türkiye'nin

girişimleri sonucunda uzmanlar, Dış İşleri Bakanları ve hatta Başbakanlar düzeyinde yapılan görüşmelerden bir sonuç alınamamasına sebep olmuştur. Bunda Yunanistan'ın amacı Uluslararası Adalet Divanında sorunu masa başında diplomatik oyunlarla çözüme kavuşturmak isteğidir. Nitekim Yunanistan'ın Türkiye'yi şikâyet etmesi üzerine Konseyin 25 Haziran 1976 tarihinde almış olduğu 395 sayılı tavsiye kararı da buna işaret etmektedir. BM konseyi bu sorunun çözümünde her iki ülkenin tezini de destekleyen ifadeler kullanarak sorunu geçiştirmeye çalışsa da Yunanistan'ın çözüm yolunun daha uygun olduğu görüşündedir.

Yunanistan 10 Ağustos 1976 tarihinde Ege'deki haklarının korunması konusunda Uluslararası Adalet Divanına başvurmuştur. Divan'ın 11 Ağustos 1976 tarihinde aldığı kararla Yunanistan'ın talebi reddedilmiştir. Bu karar sonrası 11 Kasım 1976 tarihinde Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan Bern antlaşmasına göre taraflar bu sorunu karşılıklı görüşmeler yoluyla çözmeden herhangi bir tek taraflı adım atmayacakları konusunda anlaşmışlardır. Türkiye, iki ülke arasında varılan bu antlaşmaya uyarken Yunanistan 1981 yılında bu antlaşmayı tanımayacağını duyurmuştur.

Ege Denizi karasuları ve kıta sahanlığı sorununun çözümü coğrafi yapısı nedeniyle de zor ve karmaşıktır. Yine tarafların bu soruna yönelik tezlerine bakıldığında çözümün oldukça güç olduğu da görülmektedir. Türkiye Ege Denizinde karasuları genişliği belirlenirken, denizlerin coğrafi özelliklerinin dikkate alınmasının gerekliliği; Kıta sahanlığı belirlenmesinde "doğal uzantı" ilkesinin esas alınması ve hakça ilkelere uygun olarak yapılmasını istemektedir. Kıta sahanlığı konusunun çözümüne katkı koymak için bilimsel araştırma yapacak Türk bilim insanları ile ilgili kurumlara destek verilmelidir. Bunun için ülkemiz üniversitelerinde yer alan Deniz Bilimleri ve Teknolojisi Enstitülerine büyük görevler düşmektedir. Türkiye, özel konumundan dolayı Ege Denizinde kara ve deniz sınırlarını belirlemek için diğer denizlerde uygulanan sınır belirleme kurallarının uygun olmayacağı fikrindedir. Eğer uygulanırsa adil ve hakça bir sınır paylaşımı söz konusu olmayacaktır. Türkiye'nin sorunun çözümüne yönelik yaptığı bu öneriler Yunanistan'ın konuyu Uluslararası Adalet Divanına götürme arzusu nedeniyle sonuçsuz kalmıştır. Ege Denizi gibi özel konuma sahip denizler için uluslararası hukuk kurallarının oluşturulması için devletimiz uygun koşullar oluşturması sağlanmalıdır. Ayrıca benzer sorunlara sahip ülkelerle ortak çalışmalar yapılması teşvik edilmelidir.

KAYNAKÇA

- Aksu, F. (1986). Ege Denizi Kıta Sahanlığı Sorunu ve Türk Yunan İlişkileri, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Turkey).
- Arı, T. (1992). Kıta sahanlığı sorunu ve Türk-Yunan ilişkileri, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13(1-2), 167-184.
- Avar, Y. ve Lin, Y.C. (2019). Aegean disputes between Turkey and Greece: Turkish and Greek claims and motivations in the framework of legal and political perspectives. *International Journal of Politics and Security*, 1(1), 57-70.
- Aydın, H. ve Merey, S. (2021). The effect of gas production from deeper conventional gas reservoirs on shallower gas hydrate layer stability: A case study in the conditions of the Sakarya gas field, Western Black Sea. *Journal of Natural Gas Science and Engineering*, b94, 104103.
- Balcı, A. (2013). Türkiye dış politikası: ilkeler, aktörler, uygulamalar. Etkileşim Yayınları, İstanbul, 258-259.

- Balık, İ. (2018). Türkiye'nin Deniz Yetki Alanları ve Kıyıdaş Ülkelerle Yetki Alanı Anlaşmazlıkları. Kent Akademisi, 11(1), 86-98.
- Başeren, S.H. (2003). Ege sorunları. Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Çakmak, S. (2012). Türk Dış Politikasında 41 Kriz: 1924-2012. Gazi Akademik Bakış, 5(9).
- Çelikkol, A.O. ve Karabel, S. (2017). Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Denizden Kaynaklanan Uluslararası Sorunlar. Bilge Strateji, 9(16), 13-31.
- Ege Denizinde Petrol Ameliyatı Yapılmasına İzin Verilmesi Hakkında Kararname (1974, 6 Haziran). Resmî Gazete (Sayı: 14907). Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/14907.pdf>
- Erhan, Ç. (1997). Türk-Yunan İlişkilerinde Yumuşama Olabilir mi? Tartışma Metinleri No: 2, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara.
- Fırat, T. (2005). Dış politikamızın perde arkası: 23 büyükelçinin olaylara bakışı (Vol. 188). Ümit Yayıncılık.
- Gökdemir, I.N. (2009). Kıta sahanlığı, hukuki rejimi ve Ege sorunu, Doktora Tezi, DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü).
- Hayta, N. (2020). 1911'den Günümüze Ege Adaları Sorunu. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, pp.276
- Karasuları Kanunu (1964, 25 Mayıs). Resmî Gazete (Sayı: 11711): Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11711.pdf>
- Kaynar, M.K. ve Ak, G. (2017). Ege'de Temel Sorun: Unutul[ma]yan Türk Adaları. International Journal of Academic Values Studies, (8), 88-103.
- Petrol İşleri Genel Müdürlüğünden (1973, 1 Kasım). Resmî Gazete (Sayı: 14669). Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/14699.pdf>
- Oran, B. (2001). Türk dış politikası: Kurtuluş savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar, Cilt I: 1919-1980. İstanbul: İletişim Yayınları, 6.
- Önder, A. (2008). Türk Yunan ilişkileri, kıta sahanlığı meselesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Pazarcı, H. (1986). Hukuki Açidan Ege'deki Deniz Sorunlarında Türk ve Yunan Görüşleri. Ege'de Deniz Sorunları, Semineri, Ankara, AÜSBF yayınları.
- Pazarcı, H. (2014). Uluslararası Hukuk. 13. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Sönmezoğlu, F. (2000). Türkiye-Yunanistan ilişkileri ve büyük güçler: Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar. Der Yayınları.
- Şahin, K. (2021). Ege Denizi'nde Yetki Alanları Paylaşımının Öncülü: Karasuları Sorunu. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 17(40), 705-724.
- Şen, Y.F. (2015). Türk Milliyetçiliği ve "Öteki" Algısı: Yunanistan'la Çözölemeyen Ege Sorunu. Türk İdare Dergisi, 480, 179-228.
- Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına Bloklar Halinde 4 Adet Petrol Arama Ruhsatnamesi Verilmesine Dair Kararname (1974, 18 Temmuz). Resmî Gazete (Sayı: 14949). Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/14949.pdf>
- United Nations Convention on the Law of the Sea (1982, 10 Aralık). United Nations. Erişim Adresi: https://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_overview_convention.htm